

СЭКП ТК-ның Чагаазы:

Кыштаглаашкын — шылгаалда

ОГУЛУГ ТҮҢНӨЛ ЧОК

«1988 — 1989 чыдарына кукук болган кышкы усаида мал акымнын продуктуларын бүдүрерия көүсүдериаче бар аргаларын улам дозу акжыларынча дугаиыла коммунистерге, фермаларын ажал-ипчилеринге, чүртүк агроуестер чоллекцияния бугу ажалдыкларынча СЭКП ТК-ымн Чагаазым номучу таныштымы. Шынал-ла, кыштаглаашкын дөргө малчыныа тергийн берге үе ол-ла болгай. Алаа белеткек чүгас күзүн эвес, харым бүдүн чыл дургузуна улачыл-лаар. Ол дугаиында дуржуа-гавиастан көрүп келдины. Бодум 62 харым мен. Иян чыл журнуна пенсияже туз-даа, деришяныа дилэ-биле малчыныа артып калдым. Бу чылын керээ баураар ажаллаам, 100 хойлан 85 хураган алыр турган, 101-ни аадым. Ол мыкша дүктү бөр хойлан пландан ажыр 300 граммын кыргып дужаалдым. Хураганымныа дужаа-рымыска, оң бирөөнниа орту-ман дөккиз 26 бол боду, а керөөдө хүзөлөгө 17 кг. Ниятин-биле 6663 рубль ортузаны кыгирер турган, керек кырышка 16770 рубль кыгирер аргалык бис. Чыл теңичтүүлө аян муа акым рубльда совхоз төлөп бөр.

Шак мындак хедийшикни-перин канчан чедип алган еилер дор болза, ажыкта аар-харымсалдаа деп аргала чутулаар мен деп. Уругларым иван — дузалачак калдарым Дукту-кыс Дамбаевна-биле 30 амыг чыл хуругууна малчыныа келдины. Бу араны-нда канжы бергелерин көрбөдиде доор. Чамлык кошкан хураганнармы сүтүр хойларга чакгыштырып, чамлыкча саан икши олурган иновизияа сүзүп хураганна-рымыска амекителер берип турауус.

Өт-бүзе керөөн-биле ийн чыл ажылдадымыс. Солзу-дур. Малчыа акжисте уугу дуга керек. Уруг-дарымныс туш дуалым чүү дээр боор. Бу чылын ортумак школа дооскан урууус Марина бистия чамымыста өш-калар-чык бозуп ажалдап тур. Эрткен кыжын чамлыкча аараш, өчмөчлөп тураум. Ол үедө уруг-дарымныс келгеш, малды ажалжып, карактажып тур-ду. Оларныа ачым-биле мындак эки түнөөлөрдөй бозуп, Танды райончук кой-жуларымн «Чүст-малчына деп калуучун кечкүнү бо-дуус. Бөрүчүт-дур.

СЭКП ТК-ымн Чагаазым номучу танышкан, ында биз-жон чүтүлдер бисте калды-жыа дээрин кийи болжол-ла бодан кылар-дыр. Шынал-ла, суурааларып мрак-уак чөрдөй малчыныа көрүрү улустан ажаллаарына, чүрт-тарыныа таарымчалык чүтү-дерин тургузар дэнин дыма-ла чүтүлдүтүпүр олур мен. Бу таалам-биле бисте харым чутаалаан-ла турар. Чогуом огулуг түнөөл чок боору ха-раалдыкчы-дыр ийин. Боду-пуня байланымыс бижижесиди. Бистер совхоз төвүндан мрак эвесте, Кызыл-Хан деп керде кыштагалар тур бис. Чүр-дур бакчымыс билян. Чу-нар-бамж чок бис. Ол-даа канчаар, а кол-ла чегнес чүл — электри чырыч чок. Караныг канжа иштине чок, хураган дилеп деп чүве ил-чигич ийин. Хол фонары-ры бар-даа болза батареала-ры төнүп, хуусаамы эргет. Тынмызбас боор-дур.

Кыштаавыска электри чы-рымын кыгирип бөр дугаиы-ла «Коммунизияа керелди совхозумнун директорунга, специалястерге айттырып тур-гузуп, пат-ла бодум. Бистия комжамыс Салчак Тока аттыг

совхозтун койжу козлан-рында сайгылаан бар, сол-кожу кыгирип берсе деп багы-ла күзелинсе ол. Дар-галар кээр-ле, бистия дилеп бисте бижиж-ле алыр, түн-өл-даа чок, ам шутт эргит-кадымыс. «Шыны созуу ду-дзалантар боор деп сөткил-биле бо материалды бижиж олур мен. Бистия совхозту-специялястер ажалдык хушун бодар, даартгы деп хушун үеня ман-биз дөйөп көрөст-тилар.

Бу хире тур ажалдап кел-геш, оода сайгылаан кыгир-берип көрүлөп деп дилээр-оюн тооваска, кижиниа салгы-жына дыка-ла ачым-дур-ла да. Багай ажалдан келгес болузма баз өкөс херек Киж аарып-арым-лаа турган, иптиния малын салбо-иичнара киж дугаиына салгы салбаска комунданыч чүү дээр боор.

Кырган-да болуувусса-шавым-биле акымлаан-ла чо-бис. Түнөөлдер совхоз-ла эвес. А төрөөн когауу-ру оң — салдымы дөш, бис-электрини канжа кыгирип бөр арг? Чунар-бамж ту-дарымнч аргалы чүт? Шы-нал, канжа-харагытмн дуга-иын база мыттынае арга-чок: агаар үндүр соруура-херекесин чок. Малга-да берге ышмажык. Ындым-ным-дыг дилер кыгирерге, совхозу-вустун уауркутулармы, спе-циалыстери «келер чылын-и-дээр. А үе эртип-ле тур ыш-мажык.

СЭКП ТК-ымн Чагаазымн харым кылдар малды кыш-тан хур-мөнд ажыра-дэш, бодуувустун талааста-раа бугу-ле чүтүлдерин кылды-бис.

Котуй-оол ОЮН.

«Коммунизияа керелди сов-хозту малчыны,

ҮЗЕ ШИИТПИРЛЕТТИНМЭЭН

ТЫВА ДЫЛ ШИНЧЭЭЧИЗИ

нууралы улаады, дыл би-
лигериче улам хамылап
кирген.

Институту дооскан соон
дары, 1951 чылды августу
Кымылды педагогика учу-
лундунгө төрөп дыл баш-
кылап ажалдап берген. Соон
эртем-педагогика ажалы-
нык эгези ол болган. Бир
чыл ажалдаш, ол Москва-
нын М.В. Ломоносов аттыг
курсе уинверситетинин фи-
лология факультетинге,
уинверситеттин чамылаа
Чөөн чүк дылдарынын ин-
ститутуна (ам олу ААЧИ-
Азия, Африка чурттарынын
институту дээр) өөредилгенин
уламчылаан. «Кижик төлү
каала-лаа чоруур, куш төлү
каала-лаа укаар». Делегейде
сурагжаан уинверситетте
Д.А. Монгуш 5 чыл ишти-
не өөргөнүн, Алаа ук уин-
верситеттин профессору, су-
рагжыг туролог В.М. На-
сикова хайгааралыг турган.
Ол-ла үеде тыва дыл
дугайында тускай курсту
тыва улусту башкылаа деп
адаары А.А. Пальмбах чо-
рудуп турган. Ол шылгара-
гай кижик-биле Дорту-оол
Алдын-ооловичини кады
ажылдажылаа оон тура
эзелсөн. Уинверситетти 1957
чылдын июньда ол шыга-
рааларына диплом-биле
дооскан болган, алаа «Чөөн
чүк шинчилекчи-фило-
лог, национал школаг орус
дыл болган литература баш-
кымы» деп тускай мергежи
ат тыгынган.

1959 чылдын октябрыда ол
ССРЭ-нин З.А.нын Дыл эр-
теминин институтуну түрк
дылдар секторуну аспиран-
тыла апарган. Ыччан оон
диссертациянын эртем
ууртукчуу шылгарагай
совет туролог Э.В. Севор-
тин турган. Аспирантуура
1962 чылда чедикшигнин
дооскан. Алаа «Тыва дылда
кылгыт сөзүнүн болушунун
национализинин эртем
чөгери» деп кандидат дис-
сертациянын бижик дооскан.

1962 чылдан бээр Д.А. Мон-
гуш Тыва дыл, литера-
тура болган төгүнүн эр-
тем-шинчилек институту-
на (ДТДТШ-ге) баштай,
1962 чылдын ноябрыдан
1972 чылдын сентябрына
чедикшигнин эртем
ууртукчуу эртем-педагогика,
оон соонда 1972 чылдын сен-
тябрыдан 1979 чылдын юни-

та чедир институтту эр-
темин секретарына ажал-
дап болган, 1979 чылдын
ноябрыдан эгелээш амгы үеде
чедир институтту эртем та-
лазы-биле даргазынын ор-
лакчымы бооп ажалдап кел-
ген.

Д.А. Монгушту намыра-
нык бир онзагай талазы —
оон каш удаа ажалдап, өө-
редилгени элечтирип ап
чорашы болуп болган ол
чорук оон эртемге ханы ба-
ла болжол беткелини, адыс
характеринин туруштуу
хамдырган.

Никитин-биле Д.А. Монгуш
38 чыл иштинде ажалдап
келген, оон иштинде чүгле
ДТДТШ-ге 25 чыл ажал-
даан.

Институтка, уинверситет-
ке студент чораш-лаа, аспи-
рантурага-лаа ол дыка
шудургу болган кызымак
өөренип чораш. Ында ам-
даа элэон хей-инити кылды-
рааштар бар. Ол болза, бүдүн
бүдүн номнарнын конспек-
ти болуп. Француз, түрк,
узбек дылдарын шингээди
алган. Узбек дыл өөренип
дээш бир кезек үеде, аспи-
рантурага турган. Узбек,
стан чораш. Тыва дыл эр-
теминин мидиг беким мер-
гежилде калр иешкен.

Амгык чегинде Дорту-оол
Алдын-ооловичи космополит
чораш, 1968 чылда партия-
нык хураалынга кирген.

Д.А. Монгуш уинверситет-
ке турган-ла, тыва дыл-
да кылгыт сөзүнүн дугайы
шинчилеп эгелээш, оон аспи-
рантурага уламчылаан. Оон
түгүнелде 1964 чылдын
март-30 Кыргыс ССР-нин
Эртемдер Академиянын
Нитилел эртемненин тала-
зы-биле каттышкан совет-
дине «Тыва дылда кылгыт
сөзүнүн эртем төлери» деп
темага кандидат диссертаци-
янын чедикшигнин кам-
галаан болган, алаа филоло-
гия эртемненин бижик доос-
кан. Оон соонда, 1967
чылдын декабрь 21-де, Дэл-
диз Аттастия Комиссия-
нын шикитири-биле «Дыл
болган бижик мергежи-
ле» деп эртем ажалдап-ла
деп ат тыгынган. Д.А. Мон-
гуш 40 ажыг эртем ажалда-
птыг автору. Ол дыка хей
чүгүлэ темага чүгүлдери
быа бижигиндеон.

«Тыва дылды шинчилеп

келгени болган сорулгал-
ры» деп ажалда Д.А. Мон-
гуш тыва дылды 1977 чылда
чедир шинчилеп келгенин
кысказы-биле системажы-
дып көргүскөн болган тыва
дыл эртемнени мурунла
туруп келген кол сорулгал-
ларын айткан.

«Сорулгаларын он ажыг
чыл бурунгаар салган. Со-
рулгалар шаа-биле күсетти-
нип турар. Ынчалла-даа
амгы чегин негелденген
орончо-ла чыгып каап ту-
раарын билер бис.

Амгы үеде Д.А. Монгуш
тыва дылдын синтаксисин
шинчилээр ажалды хамыла-
дып турар болган, бо тала-
зы-биле өске авторларын
удуртуп-баштап турар. Си-
бирини болган Чөөн чүк
удустарынын аас чогаалдары-
нын турсаалдарынын 60
томнуг сериалы, оон тыва
кезон тургузарына база
киржиш турар.

Үстүнде кылган чугааан
ап көөргө, Д.А. Монгушту
эртем талазы-биле союур-
галдары хей таламыг. Пар-
латтыг ажалдарынын
үгөт чегери (география)
делгем: Кызыл, Москва,
Улан-Удэ, Новосибирск бо-
лган оон-лаа өске.

Д.А. Монгуш тыва дыл
болган литература башкыла-
рынын херонге уруг са-
мышкыларын кинген. Оон
тыва дылды 5, 6, 7 клас-
тарга өөредилге номнарнын
автору. Улус өөредилге ми-
нистерствонун чамылаа
өөредилге-методтиг чөгү-
лдиз ажалыгга илешпей-
лиг киржин келген. Өске
авторларын ажалдарын ре-
дакторларын, рецензия-
ларын уруг күштү үндүр-
ген. Бо ажалга, чеге өске-
да ажалдарга беким ха-
рысалгалыг, кызымак бо-
лган хынамчалыг. Оон мидиг
шылгыт ылазыг, аналгал-
га үлөгөр-чиге. Тыва дыл
талазы-биле кадрларын бе-
леткөөгө ол уруг кичээ-
гейин салып турар.

Д.А. Монгушту эртем-
шинчилел ажалдарын кыл-
мында база бир чугула та-
лазы бар. Намгы-бир тема-
ны, азы бүдүн ажалда-лаа ко-
лективтиг дү-биле кады кы-
лыр. Мен болум база Дорту-
оол Алдын-ооловичи-биле ча-
мдык ажалдарын кады кы-
лышкан мен. Чамдык эртем.

денер мидиг боор, чүгле бо-
дуу думчуу хараар, ду-
жууда-ла ажалдап чоруур.
Дорту-оол Алдын-оолович
мидиг эөөс.

Болуука хулаа мост-шар-
ларын доочулаа — туга-
лаарга мидиг: төстү-то-
мааныг, кызымак болган
чүтүлдүг, кижилери, ка-
дыг-даа болза, дег көөр, өр-
бүлениге аажок кичээтпей-
лиг.

Д.А. Монгуш коллектив-
ти иштени, хей-инитини
иштүрүп, туролология ая-
маалга беким авторитеттиг
кижи, эртемден.

Эртемге, педагогикага бо-
лган хей-инитини херонге
кирген ачы-хавылазы дээш
Д.А. Монгуш Ленинни
кыжыл медалы-биле, Тыва
АССР-ин Дээди Советинин
Президиумунун Хүндүлел
бижик-биле, Улустарын на-
йырамы орден-биле, «Күш-
амылаа доочуу» медалы-
биле шааниаган болган алаа
Тыва АССР-ин эртемнени
адаларыг ажалдажымы деп
хүндүлдүг атты тыгынган.

Д.А. Монгуш амгы үеде
албан-дужаалы оон ажал-
чорудулажымы хей тала-
зын айттып турар.

Тымакын ДТДТШ-ни
уруг эртем ажалдажымы,
эртем талазы-биле оралакчы
даргазы, Тыва АССР-ин
Дээди Советинин чамылаа
Тыва теринкомуну дарга-
зынын оралакчымы, Улус
өөредилге министрствонун
ууч чамылаа өөредилге-ме-
тодтиг советниг кижигүтү,
Тайбын камгалажымы Тыва
комитетинин даргазы, Тай-
бынниг совет комитети-
ниг кижигүтү, Совет турпо-
логтар комитетинин кижигү-
тү.

Төрүттүгүн хүндүден бээр
60 чыл болганга, эртем-
педагогика ажалынын 38
чыл болганга колбаштыр
Дорту-оол Алдын-оолович
Монгушка байыр чедирип,
эртемге уруг-уруг чедирип-
кирини, аас-кежикти,
өөрүшкүтү, кан дег кадык
болурун күзөөр-дир бис. Чо-
руулар чогууза, Дорту-оол
Алдын-оолович!

Шулуу САТ.
Филология эртемнени-
ниг доктору, профессор.

ЧЫРЫКЧЕ ҮНГЕН

Ленинградтыг ном үндүрер
чеге «Чонуг шүтүп уран
чогаалдыгын билбеге-
кады» деп чымылаа
«Делегемер дугайында тоол-
чургу чугаалар» деп чаа ном-
ну чырыкче үндүргөн.

Ук номда Согу чүтүгү
болган Сибириг алы-алгы
националдарын, биче ууста-
рынын тоолдарын чымыл
лаан. Биче намыл кижилер
тоолдарын маалдарын
биле кады алам-бүрү хуу-
галын ани-чоруктары ая-
таарын, адалыг ужурааларга
таарыныр. Салгалдаа салгал-
че, алаан аасче дамчып нег-
теп улустан аас чогаалымын
төөгүтү, оон тускай тоол.

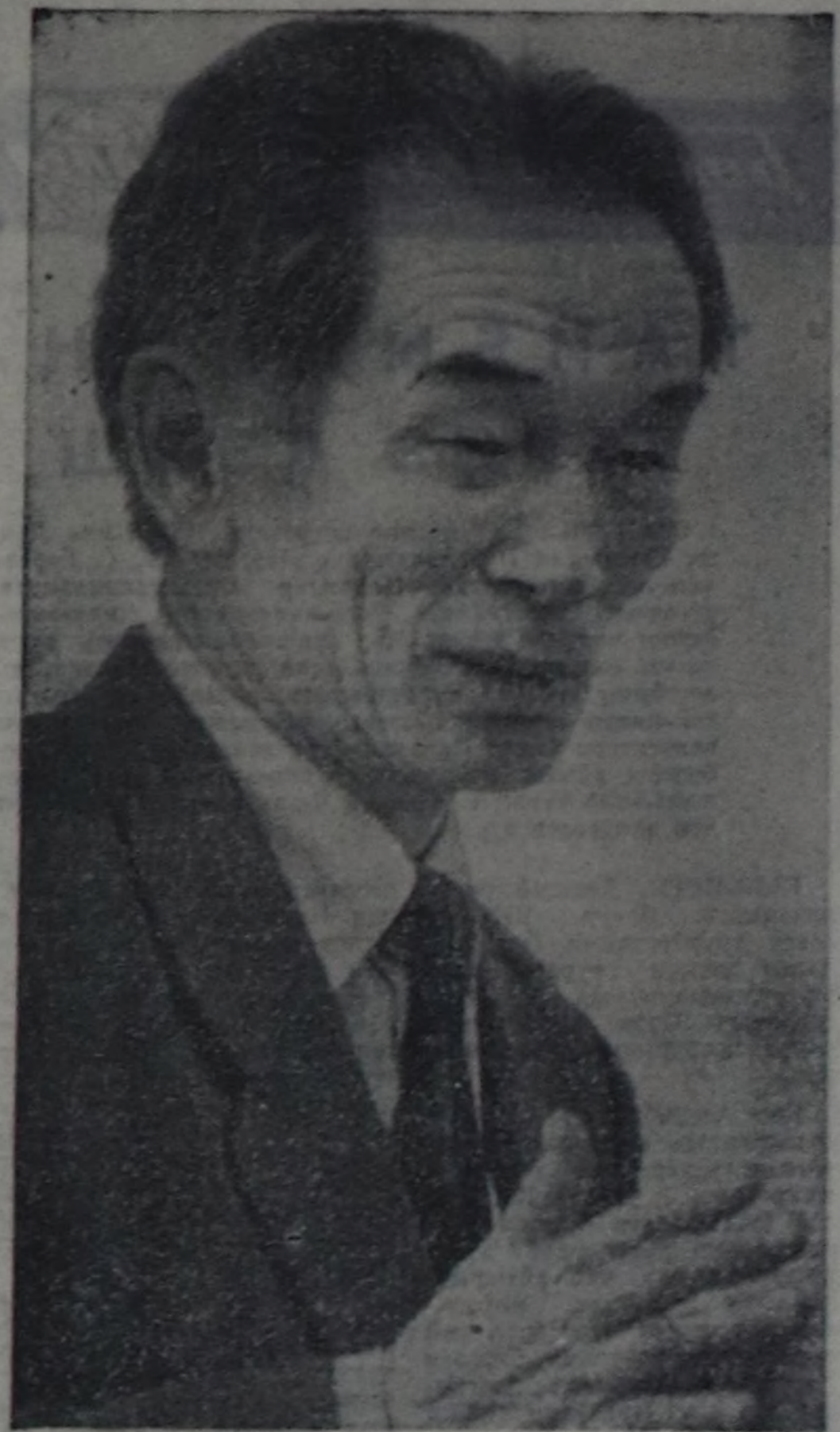
чургу шымарын хамымы-биле
тамыштырар.

Тыва чоп аас чогаалына
амыралдыг четисе чала-
ларын ойду араар тоолла-
даа болза, калр үеде ас-
кежиктиг амырал чеге
кээр дээринге бүтүрөп,
чаагай сетил бек сагыш-
ты ылаа-ла базар дээринге
адалар турганын айтыр ар-
тым эөөс.

Чаа ном чырыкче 100 муу
акемилдринг үнгөн. Ол ты-
ва чонуг болган өске-лаа
националдарын аас чогаалын
ханы билди алырында база
бир бажы болуп.

Г. ХОБОТЬЕВ.
Москва.

АМГЫ ҮЕНИН ХЕРЭЭЖЕН КИЖИЗИ КАНДЫГ БОЛУРУЛ?

Дорту-оол Алдын-оолович Монгуш 1928 чылдын де-
кабрь 12-де Өзүртүг Арыг-Бажы (амгы Хангайга-
тыналарга: Булайын) деп чеге араг Монгуш Ал-
дын-оол Седеновичини өр-бүлениге төртүгөн. Оон
өөредилгенин, ажал, амыралдыг кол-кол орун-
тары, үе-тадаларын кыскамы-биле көөргө мидиг.

Хангайгайг школанын 1-5
класстарга өөргөш, оон
улаштыр 6-7 класстары
Чалаана школанын доос-
кан. Ук школа Тыва дыл ат-
сургалыг баштайгы школа-
ларын бижик.

Чалаа школанын 7
класын дооскан соонда,
Д.А. Монгуш республикага
э-не баштай ажалыгга
Кымылдын №2 тыва школа-
зына өөренип кирген. Ыч-
чан ол школын Кымылдын
Леван аттыг ортуман школа-
зы деп адал турган. 1949

ДӨН-ТЕРЕЗИНДЕ «КҮЧҮТЕННЕР»

Оон бээр элэон каш чыл-
дар шуужуп эрте берген.
Ыччан Дөн-Терезини суурун
чурттакчылары кезек каа
дүтүрөп-дүтүрөп, дүштүгөн
дег болу берген. Көөк бөлүк
оолдар кижилерин амыр-
дыгып үрөп, харын-лаа
кадыкшымыга айымдыг
байдаларын тургузуп, суу-
рун чонун коргудуп туруп
бергенер. Ыччан база-ла
ханык уруг боттарынын на-
терин чегинде, алаа наза
чамылаа өскөн, ам назы чө-
дө берген, кыжылаа чө-
дө оолдар хулааг херек үгү-
диз турла, алаа демекчи-
ни боттарынын чайдан
эгелээш чүе-дир. Хулааг-
лар, оорлар-биле демекчи
чүгө шагда ажалдажымы
рынын херээ дээр көөри-
мөө ол-ла болган. Чогум-на
мөө урукчу-биле ий-чаа,
гыс кижилер боттарын ме-
ддокко уруг «күчүтөнгө»
демекчи, аажы-качыгы
дөрлө чоруктары тыгыл-
дырып ап турарынын чыл-
даганы-даа ол болган.

Элэон каш чылдар мурун-
да болушуну чугаалап
эгелээш, Ыччага оон
«кээдиры» кым деп боддар
сидер? Тоолурун чугаала-
да кирген, шары эгелээш ча-
гыс шиктеп чигтер, Кара-
ты. Ханык хамык аг-ле-
риг кырын наапар күтүтүн
эр-дир деп боддар саяр ий-
паан. Чүгө ыдыг боор айык-
тоолда маалдарымыс ба-
зымдарын чонун дараалдап
чарып алыр даш демекчи
турар шыккамы. А бо удаа
бистик «маалдарымыс» кижиле-
рыне ишгөс дээр ажалыг:
оо-бикек туруп алган, ка-
раага калган кижиле
арып, кыргал-джен кижиле
адыг күжүп деген чоруур
чөгөт-дир айып.

Хемчик үнүгүн чон терээш,
ден дооран доорбаш дег де-
мекчиги, алпар дег дегем
херектиг, ден аяг угбас ма-
те-шылган-даа чүе чөк, ка-
лаа наза эр араг ажи алган
Дөн-Терезини суура херон
көөргөдир, оон ишгүрүл-
гил, шыма-дөкө шагда-
ры каа барып, чөк дүжөк,
хулааг кижилерин тутпас,
калдык чүе-дир. Девиден
маалдарын турган чон чүе-
дир. Шымап-ла, ыччан Саа
Владимир Дүргүн-ооло аяч
дээр болу шыкан улаа-ла
рымы чеге оолдарын кы-
дуу алаа, суур оонун кор-
дуп чорун турган. Чогум
шагдаалар чедир келгире
чегини мараан алыр. Үлөгө-
чегин херон харылаарын
дан чайлай бээр боданы ол
ишгиле, Владимир чаштын
таш туруп берген. Чогум оон

шагдаа ажалдажымы
адыр-дыш чок чоруп ту-
раш, Саалын туруп алган.

Дүжөк хулааг турган,
ам алаа кеземче херон
турар болган. Бир дуга-
рында бижиктеткен кижиле
ны хомулаа херек. Ис-
текчилер ук херекти кылап
турган, кайгал калганар
Когараан кижиле аар кем-
лашкыннык болза-лаа, ам
хомулаа чөк деп барган.
А оон мурунда ол район-
лун шагдаа ажалдажымы-
рынын кулак-жуурун ко-
галар турган улаагылар.
В. Саал, А. Куулар олар
клубка бижик туруп алган,
улааг шымарын турганын
дугайында база херек от-
туртпанын, Когараан ки-
жи чөк деп турар болган.
Соо чөк деп турган соонда,
оон аар кем-херек үгү-
дизини деп хоюлдаа
айткан турла, оон кыла-
рыне-биле ийпаан. Ынчал-
лаа херек чөк чеге ха-
мааты кижини буруудалып
болбазын хоюлдаа база кел-
ген. Саал оон дыка билер
Ол клубка бижик туруп ту-
ра, оон керген кижилер
херек болуп ханы чок ди-
весе.

Мергелдей мөөн барбас-
чорбас чегим чөк шыккамы.
Шак шыкыг «күчүтөнгө»
лиг суурларга четтим. Ча-
мылдарында байдалды чүгө-
рөткөн, оларын доп-до-
раа тоомартынын болу-
дур. А өскелеринде, Дөн-
Терезини суурда ышкык, үлөгө-
чегин херон чашырып,
кажан олар оо-бикек туруп
турла, чүгө шагдаа ажал-
дажымы кайда барып ди-
жип алгырын, оларуор боор-
дур. Чогум-на мөөн уу-
гулап, амгы чегерде
боттарыны көөргө, хулааг
шыкан чыкпал-лаа болза,
тоол-доманта кирген маа-
дылар деп кымыл, херон
көөргөсип чоруур боор-дур.
Оларын бажын эгелээш,
дирбегер, кортпаар деп
Мергелдей мен чагып олу-
мен. Барымы-Хемчиктин
Ак калээ Седеновичи де-
мекчиге кем-херек кыл-
гаш, чаа келген анык кижилерини саны бо хүндүрө
он сес. Бир эөөс шагдаа ту-
ра олар-биле шыкыгы де-
мекчиге болза, канчап ыш-
кык тур ийи.

Культура амыдыралы ЧАА ПРОГРАММА БЕЛЕТКЕЛИ

Тымакын комсомол шаа-лымын лауреады күтү-
ненин Саал аттыг мыр-танцы ансамбли бо чылды
томунда Ленинград хоорай-
да Ленинград хоорайге чоруккан.

Чаа программа кандыг улаанымшыкын болуруу
база ол мыккан «Саал» ансамблдин артистеринин
1989 чылда планын дугайында чугаалап баарин
бистик корреспондентине Тыва АССР-ини культура
министрини оралакчымы Ч. Ч. Д. ОНДАРДАН ди-
лөөн.

— Тымакын «Саал» ан-
самблдин коллектив мөөн
мурунда Ленинград хоорай-
ны эстрада уран чүгүлдүн
чогаалдыг мастерскамына
белеткели программамын-
биле республиканын анал-
дарына баралган, «Союко-
перттин» арирдуун Бүткүл
Совет Эвелелиниг хей-көй
букуларын келди, Япония,
Молд. Кампутыга беким тет-
кей болган.

Анаамбл болууну про-
грамманын беш чыл болган-
да чаартып турар. Бо чыл-
дын төгүндө эгелээш
1989 чылдын июль айыны
томунда чаа программа-
мын дужаалымын болуп. Бо
хүндүрө ансамблдин танын
бүдү Ленинград чөк бер-
ген ажалдыг эгелээш берген.
Оон соон дарый өрөөсөт
бау болган мараамалар, си-
гытчылар чоруккан.

Чаа программаны белет-
кени соонда, Төн Россияны
хоорайларга ансамбл
ажылдар уураурут, оон соон-
да ылаа ажал төгүндө
Тывага көөргө «Саал», «Ал»
болган Совет Эвелелине се-
не-лаа эстрада артистерини
киржилгеле-биле муунамыг
байралады өрттөрерин кө-
рүп турар бис. Оон ийа
так ол программа Совет
Тымакын 45 чыл оонун
быраламыга база киржир
уураурут.

— Анаамблдин мөөн му-
рунда программанын кол

уруурун тымакымыс аалта-
лар, тапшылар-биле чөмөсөл
каан деп турган болган.
Мөөн чылдаганы чүдөл?

— Эртн программалык мөөн-
чүгү, хаймактап чүгүлдөр
көөгүлдү дээрн үндөниг
чаагаан. Ынчалла-лаа ула-
гук уран талаатын кы-
лыг-бар тускай хемчөө-
биле көөр чорукка ууру мей.
Наккөөл өөр-көөр урун
чүгө турбайн аял, ыччалла-
даа алаа үндөшлөш делгел-
ни чонвары болууну кул-
туузын бот-боттарында
өөренип солчур болза ылаа
балай чүе чок. Тывага со-
гаарган келген специалистер
удустун аас чогаалыг үн-
дөлөөш материалдарын
чымы көөргө, оон кол үндө-
шын дашып тыгыл номнар,
тускай чытан методтиг ма-
териалдар эгелээш болган.
Оон хайы-биле мөөн үндөш-
көө хамыл кирер чорукта
ам-даа ушпунганы бис. Бо
таламын-биле дилэженин
чоруп турар.

— Анаамблдин чаа про-
грамманын тургузарына чү-
нү кымыл чорудар деп турар
саяр?

— Бо хүндүрө республи-
канын Чогаалчылар, Компо-
зиторлар эвеледеринын баш-
таар чегери-биле, теледиде-
ние болган радионун куруне
комитети-биле, профсоюз-
дарыныг област чөүлөлдө
удусту чогаалдыг бажымы
болган мууна нидталла-
ны баштаар чеге-биле кады
Тыва АССР-ини Культура
министерствонун бот-тыгын-
гыр болган профессионал
композиторларын тускай
конкурсуун чарлаан. Компо-
зиторлар, чогаалчыларын
мурунга «Саал», «Ал» ан-
самблдерин, бот-тыгынгыр
коллективтерини програм-
мазын чартырыга аныг-
лаар ырыларын, мыр сөстөрүн,
танцы адаларын бижир
сорулганы салган. Компози-
торларын алыг чымы, алпар
тускай адалдарын беким
бериле. Конкурсу чон болу-
тун эрттирер бис. Бирти бо-
дуктуг түгүнел декабрь 20
үгүлдө болуп, Алаа көргөн
чогаалдарын чөкөр-чөтө-
ни өөренип көргөт, автор-
лар-биле кады ажалдаан
соонда 1989 чылдын март ай-
да база түнөөр бис. А кон-
курсуун тилекчилерин май
айда илгерткен, оларга апта
шаааларын тыгып, эки
дөн мырларын «Саал», «Ал»
ансамблдерини программалы-
кыч кшпирин көрдүгөн.

Конкурста кижилер чүгөлдө-
лөр декабрь 20-ге чедир
боттарынын ажалдарын Тыва
АССР-ини Культура ми-
нистерствонун дарый чорудар
болза бис.

— «Ал» ансамбл база
чаа программа белеткени
турар, ол кажан боттаны-
ры?

— «Ал» ансамбл 1989
чылдын январь-февраль ай-
ларда чаа программаны бе-
леткени тургузар. Анаамбл
болууну программа чаартыл-
ганын Кымылда өрттөрер.

— Улау-биле четтиргеним,
Чыгышты Чамга Доржуевич.
Конкурста бистик компози-
торларын илгелейлгир кир-
жир боор дээринге илгелдө-
вис.

пийн баштаар чеге-биле кады
Тыва АССР-ини Культура
министерствонун бот-тыгын-
гыр болган профессионал
композиторларын тускай
конкурсуун чарлаан. Компо-
зиторлар, чогаалчыларын
мурунга «Саал», «Ал» ан-
самблдерин, бот-тыгынгыр
коллективтерини програм-
мазын чартырыга аныг-
лаар ырыларын, мыр сөстөрүн,
танцы адаларын бижир
сорулганы салган. Компози-
торларын алыг чымы, алпар
тускай адалдарын беким
бериле. Конкурсу чон болу-
тун эрттирер бис. Бирти бо-
дуктуг түгүнел декабрь 20
үгүлдө болуп, Алаа көргөн
чогаалдарын чөкөр-чөтө-
ни өөренип көргөт, автор-
лар-биле кады ажалдаан
соонда 1989 чылдын март ай-
да база түнөөр бис. А кон-
курсуун тилекчилерин май
айда илгерткен, оларга апта
шаааларын тыгып, эки
дөн мырларын «Саал», «Ал»
ансамблдерини программалы-
кыч кшпирин көрдүгөн.

Конкурста кижилер чүгөлдө-
лөр декабрь 20-ге чедир
боттарынын ажалдарын Тыва
АССР-ини Культура ми-
нистерствонун дарый чорудар
болза бис.

— «Ал» ансамбл база
чаа программа белеткени
турар, ол кажан боттаны-
ры?

— «Ал» ансамбл 1989
чылдын январь-февраль ай-
ларда чаа программаны бе-
леткени тургузар. Анаамбл
болууну программа чаартыл-
ганын Кымылда өрттөрер.

— Улау-биле четтиргеним,
Чыгышты Чамга Доржуевич.
Конкурста бистик компози-
торларын илгелейлгир кир-
жир боор дээринге илгелдө-
вис.

пийн баштаар чеге-биле кады
Тыва АССР-ини Культура
министерствонун бот-тыгын-
гыр болган профессионал
композиторларын тускай
конкурсуун чарлаан. Компо-
зиторлар, чогаалчыларын
мурунга «Саал», «Ал» ан-
самблдерин, бот-тыгынгыр
коллективтерини програм-
мазын чартырыга аныг-
лаар ырыларын, мыр сөстөрүн,
танцы адаларын бижир
сорулганы салган. Компози-
торларын алыг чымы, алпар
тускай адалдарын беким
бериле. Конкурсу чон болу-
тун эрттирер бис. Бирти бо-
дуктуг түгүнел декабрь 20
үгүлдө болуп, Алаа көргөн
чогаалдарын чөкөр-чөтө-
ни өөренип көргөт, автор-
лар-биле кады ажалдаан
соонда 1989

